Крыштоф (? — пасля 1651), сын Энаха. Падкаморы менскі. Апошні ўладальнік Кухцічаў з роду К. Перайшоў з кальвінізму ў каталіцызм, launtaraуў Кухціцкі збор у капліцу, заснаваў уздзенскі касцёл і каталіцкую парафію.

Літ.: Niesiecki K. Herbarz Polski. T. 5. Lipsk, 1840; Boniecki A. Herbarz Polski. T. 8. Warszawa, 1905; Акты, издаваемые Вилеискою комиссиею для разбора древних актов. Т. 36. Вильна, 1912.

Юрый Бажэнаў.

КАГАЛ (старажытнаяўр. кахал — абшчына, сход), у шырокім сэнсе — яўрэйская абшчына, у больш ужывальным — форма яе самакіравання (праўленне абшчыны) у Польшчы і ВКЛ у 16—18 ст., у Рас. імперыі ў 1772—1844. Быў пасрэднікам паміж уладамі і яўр. насельніцтвам, якое як іншавернае было адчужана ад мясц. хрысціян. Адказваў за збор падаткаў з усёй абшчыны і выконваў адм. функцыі, чым дапамагаў дзярж. органам кіравання. Існаванне К. адпавядала таксама інтарэсам гар. магістратаў, бо К. назіраў за выкананнем яўрэямі дагавораў, заключаных з магістратам. Прававы статус і ўнутраны лад кагальнай арганізацыі нагадваў *магдэбургскае права*, таму самі яўрэі былі зацікаўлены ва ўтварэнні К. Першыя К. на Беларусі ўзніклі ў гарадах, дзе ўжо існавалі магдэбургіі. Выступаў як абшчынны ін-т, які прымаў пастановы, абавязковыя для ўсіх яўр. жыхароў дадзенага нас. пункта. Маючы абавязак па юрыд. ахове living рознабаковых інтарэсаў усіх яўрэяў, К. не заўсёды выконваў сваю місію. З пач. 17 ст. амаль ва ўсіх кагальных статутах былі ўведзены параграфы, якія абмяжоўвалі праваздольнасць бедных рамеснікаў і дробных гандляроў на карысць багатых арандатараў і купцоў. Т.ч. кіраўніцтва К. набыло алігархічны характар. К. вяршыў суд паміж яўрэямі, наглядаў за цэнамі і гандлем, здзяйсняў дабрачынныя функцыі — забяспечваў рэліг. кнігамі, клапаціўся пра хворых, сачыў за санітарным станам вуліц, ажыццяўляў догляд за сінагогамі і ўтрыманнем могілак, наймаў фельчараў і павітух і г.д. Пастаянным клопатам К. было забеспячэнне паспяховай эканам. дзейнасці членаў абшчыны, каб яны маглі выконваць грашовыя абавязацельствы перад уладамі і самой абшчынай. Колькасць членаў К. была звычайна прапарцыянальная колькасці членаў абшчыны, але не перавышала 35—40 чал. На чале К. стаялі 3—5 (часцей 4) выбарных старшын (рошым), якія разам з 3 ганаровымі членамі (товім) складалі правамоцную калегію К. і наз. «сямю ганаровымі членамі горада». Старшыны давалі прысягу на вернасць каралю. Ніжэй іх па службовых пасадах былі даяны (суддзі) і габан (апекуны і старасты рэліг. і выхаваўчых устаноў). Рошым па чарзе на працягу месяца займалі пасаду парнаса (кіраўніка і скарбніка К.). Выканаўчую ўладу ў К. таксама ажыццяўляў школьнік (прыстаў). Духоўным кіраўніком абшчыны быў рабін, які прызначаўся часцей за ўсё на шасцігадовы тэрмін, а ў выпадку працягу

К.Каганец.

дагавору — яшчэ на 4 гады. Ен падпісваў рашэнні К., кіраваў выбарамі, быў старшынёй на яўр. судзе, вёў рэгістрацыю актаў грамадзянскага стану, накладваў адлучэнне ад сінагогі (херэм), сачыў за школьным навучаннем. Звычайна К. буйнога горада (акруговы, галоўны К.) падпарадкоўваў сабе навакольныя дробныя К. мястэчак — прыкагалкі. Прадстаўнікі К. і рабіны ў сваю чаргу стваралі вышэйшыя органы яўр. самакіравання ў ВКЛ і Рэчы Паспалітай — абласныя і цэнтральныя ваады. Пасля далучэння Беларусі да Рас. імперыі (1772—95) царскі ўрад захаваў ін-т К., кіруючыся перш за ўсё фіскальнымі мэтамі. К. былі падпарадкаваны магістратам гарадоў. Указам 1776 паўнамоцтвы К. абмяжоўваліся: яўрэяў сталі ўносіць у агульнагар. кнігі жыхароў, права судовага разбору паміж яўрэямі было перададзена казённым судам. У кампетэнцыі К. засталіся рэліг. пытанні, збор падаткаў пры захаванні кругавой парукі, а таксама выдача яўрэям пашпартоў. Падрабязна прававое становішча К. было вызначана Палажэннем аб яўрэях (1804). З увядзеннем «натуральнай воінскай павіннасці для яўрэяў» (1827) на К. была ўскладзена адказнасць за своечасовую пастаўку рэкрутаў. Палажэннем 1835 у *мяжы яўрэйскай аселасці* ў асн. аднолена кагальная арг-цыя Рэчы Паспалітай, і кожны яўрэй (акрамя яўрэяў-землеробаў) павінен быў прыпісацца да гар. яўр. грамадства. К. выбіраліся на 3 гады з зацвярджэннем губ. праўленнем. У 19 ст. сярод членаў К. ўсё часцей адбываліся злоўжыванні (звычайна пры ўнутр. размеркаванні падаткаў), якія павялічваліся з пастаўкай рэкрутаў. Указам 1844 «Аб падпарадкаванні яўрэяў у гарадах і паветах агульнаму ўпраўленню са знішчэннем кагалаў» К. былі скасаваны. Іх адм. функцыі перададзены паліцэйскім установам, а гасп. і агульнападаткавыя — гар. думам і ратушам. Фактычна збор падаткаў і пастаўка рэкрутаў заставаліся абавязкам яўр. абшчын да Лют. рэвалюцыі 1917.

Літ.: Дубнов С.М. История евреев в России. Т. 1. М., 1914; Страницы истории и культуры евреев Восточной Европы. Ч. 4. Тель-Авив, 1993; Гессен Ю. История еврейского народа в России. М.; Иерусалим, 1993; Очерк истории еврейского народа. Т. 1—2. Иерусалим, 1990.

Эмануіл Іофе, Якаў Басін.

КАГАНЕЦ, свяцільня, светач, даўнейшае прыстасаванне для асвятлення памяшкання. Гліняная, часам металічная пасудзіна, напоўненая тлушчам або алеем з апушчаным у яго кнотам. У залежнасці ад паліва мянялася форма К. — ад латка і міскі да гаршка і глячка. К. ставілі ці падвешвалі пад вусцем коміна. У нар. побыце існаваў побач з *лучнікам* да пач. 20 ст.

КАГАНЕЦ Карусь [Будзімір, сапр. Кастравіцкі Казімір Карлавіч, 29.1(10.2).1868, Табольск — 20.5.1918], бел. паэт, празаік, драматург, публіцыст, перакладчык, мастак; удзельнік нац.-вызв. руху. З сям'і сасланага ў Сібір удзельніка паўстання 1863—64. Вучыўся ў Мінскім гар. вучылішчы, Маскоўскім вучылішчы жывапісу, скульптуры і дойлідства. Літ. творчасць пачаў у 1893. Да гэтага часу ў К. ўжо сфарміраваліся выразныя нац.-дэмакр. погляды. У 1890-я г. — пач. 1900-х г. асобныя апрацоўкі нар. паданняў К. публікаваліся ў газ. «Минский листок» і «Северо-Западный край». У 1902—03 удзельнічаў у стварэнні БСГ, распрацоўцы яе праграмы. Захаваўся рукапісны фрагмент праекта праграмы, які сведчыць аб радыкальных, рэв.-дэмакр. поглядах К. Праграма прадугледжвала перадачу распарадчай улады ў краі выбарнаму сойму, а на месцах — валасным сходам, замену пастаяннага войска ўзбр. нар. апалчэннем, пераход зямлі ва ўласнасць усяго краю і надзяленне ёю ўсіх, «хто захоча на ёй працаваць, чы адзінотна, чы гуртам». У сак. 1905 удзельнічаў у рабоце 1-га сялянскага з'езда Беларусі, які прыняў рашэнне аб стварэнні Бел. сялянскага саюза і заклікаў сялян да барацьбы за ўстанаўленне ўлады народа ў форме агульнарасійскага сойма і краёвых соймаў у нац. рэгіёнах — Беларусі, Літве, Польшчы і інш. Не зважаючы на слабае здароўе, К. прымаў непасрэдны ўдзел у агітацыі сярод сялян. 19.12.1905 арыштаваны з групай агітатараў у Койданаўскай вол. Мінскага пав. Да 16.5.1906 знаходзіўся ў мінскай турме, вызвалены да суда на парукі па стане здароўя. 2.4.1910 засуджаны Віленскай судовай палатай на год зняволення ў крэпасці, якое адбываў у мінскай турме. У пач. 1912 атрымаў месца ўпраўляючага фальваркам Жортай у Барысаўскім пав., дзе і праслужыў апошнія 6 гадоў свайго жыцця. К. праявіў свой талент у шмат якіх галінах бел. нац. культуры: збіраў і апрацоўваў фальклор, пісаў вершы, апавяданні, сцэнічныя творы, публіцыстыку, супрацоўнічаў з газетай «Наша ніва». Змагаючыся за нац.-культ. і дзярж.-паліт. адраджэнне Беларусі, шмат увагі аддаваў распрацоўцы гіст. тэматыкі. Канстатаваў